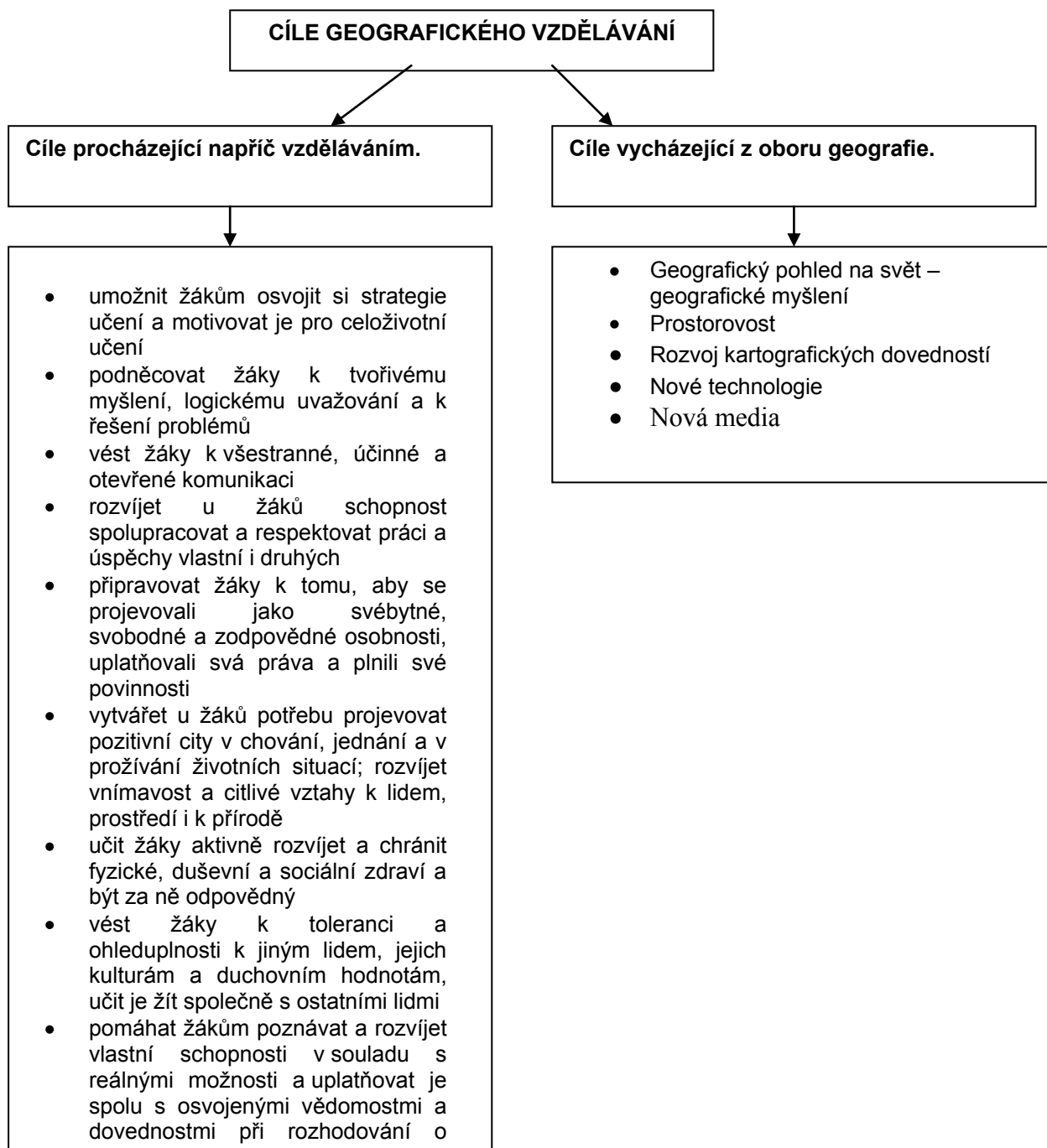

1. CÍLE GEOGRAFICKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ V ŠVP V KONTEXTU S CÍLI RVP K ZAMYŠLENÍ

Cíle geografického vzdělávání si můžeme stručně rozdělit podle následujícího schématu do dvou úrovní. První úroveň budou tvořit cíle, které procházejí napříč celým vzděláváním (kroskurikulární) a druhé se budou týkat současného stavu geografického poznání světa. Výchozím materiálem pro stanovení následujících cílů jsou: Mezinárodní charta geografického vzdělávání, Národní geografické standardy USA, učebnice Geography Today, Nizozemské, Rakouské, Německé, Australské a Anglické publikace ke geografickému vzdělávání, články doc. A. Hynka, V. Herbera A. Wahaly, J. Vávry, E. Hofmanna a dalších autorů, kteří se alespoň částečně zabývají vývojem a stavem výuky zeměpisu na školách v České republice. Stanovené cíle jsou vytvářeny rovněž v souladu s myšlenkami stávajícího Rámcového vzdělávacího programu (dále jen RVP).

(RVP ZV, 2004, s.4 -5)

Při koncipování cílů můžeme vycházet z příkladu z anglosaského školství, kde se rozlišují tzv. **Goals, Aims a Objectives**. Všechna tato slova znamenají v překladu slovo cíle, ale jsou různé hierarchie.

Aims **odpovídají nejbližše** Cílům základního vzdělávání – viz schéma – „**Cíle procházející napříč vzděláváním**“.

Goals se podobají rozpracovaným klíčovým kompetencím.

- **Kompetence k učení**
- **Kompetence k řešení problémů**
- **Kompetence komunikativní**
- **Kompetence sociální a interpersonální**
- **Kompetence občanské**
- **Kompetence pracovní.**

(RVP ZV, 2004, s.6)

Objectives jsou cíle, které vedou k naplňování cílů vyšší hierarchie a jsou nejbližší cílům jednotlivých předmětů. Jejich výběru se týká tabulka č.1, která vznikla na základě syntézy cílů obsažených v učebnicích Geography Today a v Mezinárodní chartě geografického vzdělávání IGU. Jedná se opět o otevřené spektrum cílů vhodné k regulaci či doplňování.

2. Mezinárodní charta geografického vzdělávání a stanovení cílů zeměpisného vzdělávání

Mezinárodní charta geografického vzdělávání byla zpracována Komisí geografického vzdělávání při Mezinárodní geografické unii (IGU) v roce 1992. Její plné znění je uvedeno v češtině např. v učebních textech H. Kühnlové z PrF UK v Praze.¹ Její revidovaná forma je na stránkách igu-cge.org od roku 2008. Ke stanovení cílů výuky geografie lze použít zejména kapitoly s názvem „Otázky a koncepty školské geografie“. Na úvod si zopakujeme co je geografie?

Co je geografie?

„Geografie je předmět, který se snaží charakterizovat různá území včetně rozmístění lidí, jevů a událostí. Studuje interakce mezi člověkem a prostředím v různých podmínkách. Charakteristická je především její obsahová a metodická šíře, přejímání poznatků různých oborů přírodních a sociálních věd a její zájem na budoucím utváření vztahů mezi lidmi a prostředím.“ (Kühnlová,H., 1996, s. 48.)

Co je geografie?

„Geografie se jeví jako obor s velmi širokým záběrem, než si dokážou mnozí z nás představit. Není jen o faktech a číslech. Geografie se zabývá prostorové modely a procesy. Je například i o hranicích, jádrových oblastech a periferiích, o turistech, teroristech a uprchlících, o obchodě, jídle, oblečení, drogách a digitálních údajích, o růstu obyvatelstva, patří tam i El Nino, tsunami nebo zemětřesení. Je to fascinující příběh o neustále se měnícím světě. Bez znalostí z geografie nevíte kde jste...“.
(Z úvodu k mezinárodní zeměpisné olympiádě „iGeo“ <http://geoolympiad.org>.)

Pro pochopení geografie je nutné naučit se klást geografické otázky:

- **Kde to je?**
- **Jaké to je?**
- **Proč je to tam?**
- **Jak to vzniklo?**
- **Jaký to má vliv?**
- **Jak by to mělo být uzpůsobeno vzájemnému užítku člověka a přírody?**

Odpovědi na tyto otázky popisují a vysvětlují polohu, situaci, vzájemné působení, územní rozmístění a diferenciaci jevů na Zemi. Vysvětlení soudobé situace vychází jak ze znalosti historie, tak z přítomnosti. Poznání vývojových trendů pak umožňuje pohled do budoucnosti.

Odtud vycházejí klíčové koncepty geografického vzdělávání, které jsou:

- **poloha a rozšíření**
- **místo a prostor**

¹ Kühnlová,H. *Vybrané kapitoly z didaktiky geografie.*

- **vztahy mezi člověkem a prostředím**
- **prostorové interakce**
- **region**

2.1 Vzdělávací význam geografie deklarovaný chartou

Geografie má velký význam nejen pro vzdělávání jednotlivců, ale také v rámci mezinárodní a environmentální výchovy občanů.

Přestože znalosti, dovednosti a postoje tvoří ve vzdělávacím procesu celek, jsou zde rozčleněny do tří cílových skupin.

Znalosti a porozumění:

- Umět zařadit národní i mezinárodní události do regionálně geografického rámce a chápat základní územní vztahy.
- Znat nejdůležitější přírodní systémy na Zemi (reliéf, půdy, vodstvo, klima, vegetaci) a chápat vnitřní a vnější vztahy ekosystémů.
- Znat nejdůležitější socioekonomické systémy (zemědělství, sídla, dopravu, průmysl, obchod, energie, obyvatelstvo atd.) jednak za účelem pochopení vlivu přírodních podmínek na činnost člověka a jednak za účelem pochopení vzniku rozdílných kulturních, náboženských, technických, hospodářských, politických a rozmanitých ekologických systémů.
- Seznámit se se životem různých národů a společností žijících na Zemi a ocenit kulturní bohatství lidstva.
- Rozumět strukturám a procesům ve vlastní zemi a místní, regionu jako prostoru denního života.
- Chápat výzvy i šance týkající se globálních problémů lidstva.

Dovednosti:

- Využívat slovních, obrazových, kvantitativních a symbolických zdrojů geografických informací (texty, obrázky, grafy, tabulky, schémata, mapy).
- Umět aplikovat metody pozorování, mapování v terénu, rozhovor, interpretace druhotných zdrojů a statistických podkladů.
- Využívat vlastních komunikativních, intelektuálních, praktických a sociálních dovedností k zodpovězení různých geografických otázek místního, národního i mezinárodního charakteru.

Tyto aktivní způsoby poznávání umožňují:

- klást si otázky a objevovat problémy,
- sbírat a třídit informace,
- zpracovávat, interpretovat a hodnotit data,
- generalizovat,
- dopracovat se k určitým pravidelnostem,
- pravidelnosti aplikovat,
- vytvářet si vlastní názory,
- formulovat vlastní hodnocení,
- řešit problémy,
- umět spolupracovat při skupinové práci,
- v jednání uplatňovat vlastní názory a postoje.

Postoje, hodnoty a chování:

- k zájmu o prostředí v němž žijí i o mnohotvárnosti přírodních a kulturních jevů na Zemi,
- k schopnosti ocenit krásu přírody i rozmanitost podmínek života lidí na Zemi,
- k pocitu odpovědnosti za zachování životního prostředí pro budoucí generace,
- k chápání významu hodnot a postojů člověka v procesu rozhodování,
- k ochotě přiměřeně uplatňovat své geografické vědomosti a dovednosti v zaměstnání a osobním i ve veřejném životě.
- k respektování rovnoprávnosti všech lidí,
- k angažování při řešení místních, regionálních, národních i mezinárodních problémů podle Všeobecné deklarace lidských práv.

Výuka geografie má také velký význam pro výchovu k mezinárodnímu porozumění, environmentální výchovu a prolíná s občanskou výchovou.

2.2 Stanovení základních cílů geografického vzdělávání (tzv. objectives)

Základním cílem zeměpisného vzdělávání by podle výše uvedených pramenů měly být:

1. Znalosti o poloze důležitých míst a rozmístění hlavních světových oblastí za maximálního využití atlasu, osvojení základních geografických pojmů podle terminologického slovníčku, který by měl být součástí tématického celku.

2. Další cíle se týkají představ a porozumění pojmů uvedených v tabulce. To znamená na příkladech z okolí i ze světa pochopit a umět vhodně aplikovat geografické poznatky do praxe. Mezinárodní charta geografického vzdělávání upřednostňuje především představy pojmech:

Poloha a rozšíření - lidé žijí na Zemi v místech s rozdílnou absolutní a relativní geografickou polohou. Tato místa jsou vzájemně propojena pohybem zboží, lidí, myšlenek a informací. Znalost geografické polohy určitého místa nebo území je předpokladem pro pochopení jeho místních, regionálních, národních a globálních souvislostí.

Místo a prostor - každý prostor má vlastní přírodní a kulturní charakter. Přírodní charakteristiky se vztahují k reliéfu, k půdám, klimatu, vodstvu, rostlinstvu, živočišstvu i k životu společnosti. V určitých přírodních podmínkách se rozvíjejí socioekonomické systémy, sídla, kultura a životní styl lidí odpovídající jejich životní filozofii. K porozumění vztahům člověka k prostoru v různých částech světa je třeba chápat přírodní i sociální prostředí.

Vztahy mezi člověkem a prostředím - lidé využívají prostředí v němž žijí různými způsoby. Tak vytvářejí rozličné kulturní krajiny. Na jedné straně jsou lidé ovlivňováni přírodou, na straně druhé mění svůj životní prostor v různá kulturní prostředí – krajiny harmonie a krajiny konfliktů. Znalost těchto komplexních interakcí uvnitř území je důležitým předpokladem pro odpovědné plánování, tvorbu a ochranu životního prostředí.

Prostorové interakce - zdroje jsou na Zemi rozloženy nerovnoměrně. Žádná země není soběstačná. Dopravní a komunikační systémy spojují různé části světa, aby mohly být vyměňovány zdroje a informace. Nahlédnutí do územních vztahů vede k porozumění soudobé koncepcí národních prostřednictvím výměny zboží a informací i migrace lidí. Tyto znalosti vedou k pochopení existujících problémů a mohou vést ke zlepšení regionální, národní i mezinárodní spolupráce.

Region - regiony jsou území vymezená pomocí různých kritérií. Politická kritéria definují například státy a města, fyzickogeografická kritéria určují podnebné nebo vegetační oblasti, socioekonomická kritéria vymezují např. vyspělé a méně vyspělé země. Regiony se vyvíjejí v prostoru a čase. Jsou definovatelnými územními jednotkami pro studium i pro směřování rozvoje v prostoru. Geografie zkoumá regiony různých měřítek - místní a národní, kontinentální a celosvětové. Spojení regionálních systémů vede ke konceptu planetárního ekosystému. Pochopení struktury a procesů v různých regionech uvnitř globálního systému je základem k regionálnímu a národnímu uvědomění lidí a eventuálně i k jejich mezinárodní solidaritě.

3. Další oddíl v tabulce se týká dovedností a poslední odstavec se týká vytváření postojů. Žáci by si měli objasnit společenské hodnoty a vytvořit si vlastní postoje a názory na problémy místní i světové politiky, ekonomie i životního prostředí.

Tab. č. 1

Cíle zeměpisného vzdělávání (objectives)	
Představy a porozumění pojmům	Poloha a rozšíření - lidé žijí na Zemi v místech s rozdílnou absolutní a relativní geografickou polohou...
	Místo a prostor - každý prostor má vlastní přírodní a kulturní charakter...
	Vztahy mezi člověkem a prostředím - lidé využívají prostředí v němž žijí různými způsoby...
	Prostorové interakce - zdroje jsou na Zemi rozloženy nerovnoměrně...
	Region - regiony jsou území vymezená pomocí různých kritérií...
	Systémy – interakce mezi různými složkami prostředí...
	Ochrana ŽP - nezbytnost chránit životní prostředí...
	Změna - přítomnost má své kořeny v minulosti...
	Konflikt - žijeme ve světě plném konfliktů, které se lidé snaží řešit různými způsoby...
	Plánování - v úvahu je nutné brát i dopad plánované změny na životní prostředí...
	Nerovnost – třídní, rasová - existuje všude ve světě spolu s nerovnoměrným rozmístěním moci a bohatství...
	Politická moc - člověk a skupiny lidí jsou schopni ovlivňovat dění doma i ve světě...
	Migrace - lidé se pohybují mezi státy i uvnitř státu...
	Soustředění / rozptýl - každá oblast má svoji určitou atraktivitu...
	Sítě, uzly - příklad dopravního spojení mezi místy v určité oblasti...
	Chování - přístupy, hodnoty a chování lidí, kteří dělají určitá rozhodnutí...
	Měřítko / vzdálenost - různé situace mohou být sledovány z různých hledisek...
Podobnost / rozdílnost - rozdíly - etnické, sociální, kulturní.../ podobnost - potřeba lásky, přátelství...	
Předvídání - je možné a dokonce nutné předvídat určité prostorové změny a procesy...	
Ekonomický rozvoj - všude jsou patrné rozdíly v ekonomickém rozvoji...	
DOVEDNOSTI	
Možné příklady uplatnění ve výuce	
<u>SBĚR INFORMACÍ</u> Rozvoj schopnosti využívat různé zdroje.	sběr dat z terénního výzkumu sběr dat ze sekundárních zdrojů, knihy, časopisy, statistické ročenky, internet atd.
<u>ZPRACOVÁNÍ INFORMACÍ</u> Schopnost dát význam získaným údajům.	převedení získaných údajů do grafů, náčrtů, map, plánů.; práce s textem, tvořivé psaní; umělecká a návrhářská práce, prostorový design
<u>INTERPRETACE INFORMACÍ</u> Schopnost předávat informace jasným a srozumitelným způsobem.	interpretace údajů pomocí grafů, diagramů, kartogramů, náčrtů, map, atlasů, plánů, fotografií, leteckých a družicových snímků atd.
<u>SYNTÉZA INFORMACÍ</u> Schopnost uvážit a generalizovat určitý program.	Výzkum a jeho aplikace na možné situace.
<u>HODNOCENÍ INFORMACÍ</u> Schopnost formulovat závěry.	Z jakých zdrojů pochází geografická informace; Co nám sděluje; K čemu slouží; Jaké je její využití... Diskuse ve dvojicích nebo ve skupině.

Postoje, hodnoty a chování:	k zájmu o prostředí v němž žijí i o mnohotvárnosti přírodních a kulturních jevů na Zemi,
	k schopnosti ocenit krásu přírody i rozmanitost podmínek života lidí na Zemi,
	k pocitu odpovědnosti za zachování životního prostředí pro budoucí generace,
	k chápání významu hodnot a postojů člověka v procesu rozhodování,
	k ochotě přiměřeně uplatňovat své geografické vědomosti a dovednosti v zaměstnání a osobním i ve veřejném životě.
	k respektování rovnoprávnosti všech lidí,
	k angažování při řešení místních, regionálních, národních i mezinárodních problémů podle Všeobecné deklarace lidských práv.

Závěrem

Takto koncipované cíle nám umožní společně s cílovými standardy změnit zažitou koncepci výuky zeměpisu na školách v ČR a přiblížit ji potřebám praktického života.

3. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Beran,V. *Proč tvořit ŠVP?Raabe, Praha 2005.*

Clammer,R. a kol. *Geography Today Book*. Díl 1. - 3. Collins Educational, London 1987.

Clammer,R. a kol. *Geography Today Pupil Copymasters*. Díl 1. - 3. Collins Educational, London 1987.

Clammer,R. a kol. *Geography Today Trachet Resources*. Díl 1. - 3. Collins Educational, London 1987.

Čižmárová,K. *Špeciálna didaktika geografie*. Rukopis učebnice didaktiky geografie. Banská Bystrica, 2005.

Hejný,M., Kuřina,F. *Dítě, škola a matematika*. Konstruktivistické přístupy k vyučování. Pedagogická praxe, Portál, Praha 2001.

Hofmann,E.- Katrňáková,H. *Geography Today*. Biologie, Chemie, Zeměpis, č. 5, 1. roč., s. 235-239, SPN Praha, 1992.

Hofmann,E. a kol. *Integrované terénní vyučování*. Brno, Paido 2003.

Hynek,A. *Komentář k RVP ZV a NGS USA*. rukopis, 1995.

Kancír,J., Madziková,A. *Základy didaktiky vlastivědy*. Prešov, 2001.

Klieme,E., Avenarius,H., Blum,W.et al. *Expertise Zur Entwicklung nationaler Bildungssatndards*.Bonn : Bundesministerium fur Bildung und Forschung, 2003.

Kol. *Gradace profesní dráhy učitele přírodovědných předmětů*. Studijní texty. Brno, PdF MU 1996.

Kuřina,F. *Oborové didaktiky a školská praxe*. PEDAGOGIKA, roč.LIII, 2003, s. 321-324.

Kühnlová,H. *Vybrané kapitoly z didaktiky geografie*. Praha: Karolinum 1997.

Lambert,D., Balderstone,D. *Learning to Tlach Geography in the Secondary Schoul*. London and New York. Great Britain: RuotledgeFalmer 2000.

Nogová,M. *Štandardy geografického vzdelávania*. ŠPÚ, Štítný pedagogický ústav, Bratislava, 2003.

Rajnošek,Z. *Analýza učebnice Geography Today*. Diplomová práce, PdF MU Brno, 1994.

Rinschede,G. *Geographiedidaktik*. Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2003.

Šupka,J., Hofmann,E., Matoušek, A. *Didaktika geografie II.*, PdF MU, 59 s., Brno, 1994.